

Zelfevaluatie-instrument Kwaliteitsborging Schoolexaminering

Editie 2022-2023

Het zelfevaluatie-instrument Kwaliteitsborging Schoolexaminering is bedoeld voor schoolleiders en bestuurders van scholen voor voortgezet onderwijs. Het is ingericht in de vorm van een lijst uitspraken, waarbij het aan de gebruiker vraagt of het item op de instelling aanwezig is, waar dat uit blijkt en of er verbeteringsacties nodig zijn.

De zelfevaluatie kan worden gebruikt om na te gaan of de processen rondom de schoolexamens zijn ingericht volgens wet- en regelgeving en of de procedures correct verlopen. Daarmee is het hoofddoel het borgen van de processen rondom examinering. In deze zelfevaluatie ligt de focus op het schoolexamen (als onderdeel van het eindexamen), maar dat laat onverlet dat borging van procedures in veel gevallen ook direct van toepassing is op het centraal examen.

Ten behoeve van inhoud en proces m.b.t. schoolexamens zijn in ons land diverse instrumenten beschikbaar:

- Op vakniveau zijn via SLO handreikingen beschikbaar. Deze zijn bedoeld voor docenten/examinatoren en beschikbaar via de website <http://handreikingschoolexamen.slo.nl/>
- Op uitvoeringsniveau biedt de VO-raad de checklists schoolexamens. Deze zijn bedoeld voor examensecretarissen en directeurs (noot: de wetgever spreekt van directeur, niet van schoolleider) om na te gaan of de processen in detail goed zijn ingericht en goed worden uitgevoerd. Deze zijn beschikbaar via de [website van de VO-raad](#).
- De handreiking [Kwaliteit schoolexaminering voor bestuurders](#) gaat in op de verantwoordelijkheid van de bestuurder als onderdeel van het bevoegd gezag.
- Op uitvoeringsniveau biedt CvTE een uitputtend overzicht van informatie betreffende regelgeving en uitvoeringsvraagstukken. In dit document is een pagina met links opgenomen.
- Ten slotte is dit zelfevaluatie-instrument beschikbaar, voor directeurs en bestuurders, om na te gaan of de verantwoordelijkheden juist zijn belegd en juist worden gehanteerd.

Verantwoordelijkheden

In de regelgeving worden verantwoordelijkheden met betrekking tot het eindexamen op verschillende plekken belegd. Hierna volgt eerst een globale omschrijving van de verantwoordelijkheden. In bijlage A vindt u een gedetailleerde omschrijving. Ter voorkoming van misverstanden: de regelgeving spreekt van het eindexamen. Het eindexamen bestaat uit het schoolexamen en het centraal examen. In deze zelfevaluatie ligt de focus op het schoolexamen (als onderdeel van het eindexamen), maar dat laat onverlet dat borging van procedures in veel gevallen ook direct van toepassing is op het centraal examen.

Het *bevoegd gezag* is verantwoordelijk voor toelating van leerlingen tot het eindexamen, voor het programma-aanbod (vakken), het vaststellen van het eindexamenreglement, het programma van toetsing en afsluiting (PTA) en de communicatie daarover, het toestaan van afwijkend en gespreid examen, het instellen van een examencommissie en van een commissie van beroep en is eindverantwoordelijk voor de afname van de examens.

De *directeur* is de eerstverantwoordelijke voor de uitvoering van de examens. De directeur heeft in het Eindexamenbesluit een groot aantal taken toegewezen gekregen. Ook al belegt de directeur

deze t.b.v. de praktische uitvoering elders, de verantwoordelijkheid blijft nadrukkelijk bij de directeur liggen. Dat geldt helemaal voor het nemen van maatregelen bij onregelmatigheden.

De *examensecretaris* is een belangrijke spil in de organisatie op school van schoolexamen en centraal examen. De examensecretaris wordt aangewezen door de directeur. Er zijn taken die specifiek in het Eindexamenbesluit VO zijn toebedeeld aan de examensecretaris en de directeur. Daarvoor draagt de examensecretaris een eigen verantwoordelijkheid. Dat betreft de uitslagbepaling en het tekenen van de diploma's en de cijferlijsten en het tekenen en uitreiken van het overzicht van onderdelen en de beoordeling van het schoolexamen aan de examenkandidaat. De overige taken die worden toebedeeld aan de examensecretaris voert deze uit ter ondersteuning van de directeur, waardoor in de praktijk veel uitvoeringstaken bij de examensecretaris liggen. Bij die taken wordt uitgegaan van het vier-ogen-principe.

De *examencommissie* is in het reguliere VO vanaf 1 augustus 2021 verplicht. Het bevoegd gezag kan zelf bepalen op welk niveau zij de examencommissie inricht.

De belangrijkste taak van de examencommissie is het borgen van de kwaliteit van de schoolexaminering. Zij kijkt naar het geheel van de kwaliteit van schoolexaminering binnen de school. Jaarlijks evalueert de examencommissie de kwaliteit van schoolexaminering en stelt zij een advies op voor het bevoegd gezag en directeur over noodzakelijke en wenselijke verbeteringen.

Deze evaluatie is breder dan alleen de uitvoering van de werkzaamheden van de examencommissie zelf en ook breder dan alleen de organisatie van de schoolexaminering. Te denken valt aan de duidelijkheid en transparantie van de taak- en verantwoordelijkheidsverdeling binnen de examenorganisatie, het verloop van de examens, de kwaliteit van het PTA en het examenreglement, de kwaliteit van de totstandkoming van de schoolexamentoetsen, het aantal en type maatregelen dat getroffen is en vanzelfsprekend of wordt voldaan aan de wettelijke eisen.

Nieuw in dit zelfevaluatie-instrument/aanpassingen t.o.v. de vorige versie

In dit zelfevaluatie-instrument, editie 2022-2023, zijn de volgende zaken aangepast of toegevoegd t.o.v. de vorige versie:

- In item 7 is de rol van de examencommissie in actieve termen geformuleerd.
- Bij item 12 en 13 is de rol van de examencommissie expliciet opgenomen.

Wet voortgezet onderwijs 2020

Op 1 augustus 2022 wordt de Wet voortgezet onderwijs 2020 van kracht. Deze nieuwe wet is een modernisering in tekst en opbouw van de bestaande Wet en van diverse regelingen waaronder het Eindexamenbesluit en het Inrichtingsbesluit. De nieuwe WVO 2020 bevat geen inhoudelijke aanpassingen ten opzichte van de bestaande situatie.

Grote delen van het Eindexamenbesluit worden onderdeel van de nieuwe Wet. Enkele bepalingen komen in een Uitvoeringsbesluit WVO 2020. Daardoor zal op verschillende plaatsen in deze checklist de verwijzing naar het Eindexamenbesluit gelezen moeten worden als een verwijzing naar de WVO 2020 of naar het Uitvoeringsbesluit WVO 2020.

Zelfevaluatie-instrument examinering		Aanwezig?	Waar blijkt dit uit?	Welke verbeteracties zijn nodig?
Visie en verantwoordelijkheden				
1	Er is een schoolbreed gedragen visie op onderwijs en de plaats van toetsing en examinering daarbinnen.			
2	De betekenis van de onderwijsvisie voor de schoolexamens is uitgewerkt en vastgelegd in een toetsbeleid.			
3	Vakgroepen nemen de visie op schoolexamens als uitgangspunt bij het samenstellen van het PTA en van de individuele toetsen.			
4	De directeur heeft een of meer van de personeelsleden aangewezen als examensecretaris.			
5	De taken en verantwoordelijkheden van de examensecretaris zijn helder beschreven en afgestemd met de taken en verantwoordelijkheden van de directeur. De taakomschrijving is door de directeur vastgesteld en aan de examensecretaris verstrekt.			
6	Het bevoegd gezag heeft een examencommissie ingesteld. De samenstelling van de examencommissie is zo dat het onafhankelijk en deskundig functioneren van de examencommissie voldoende wordt geborgd. [Zie Art.35.d van het Eindexamenbesluit VO voor details].			

Zelfevaluatie-instrument examinering		Aanwezig?	Waar blijkt dit uit?	Welke verbeteracties zijn nodig?
7	De examencommissie werkt actief aan de invulling van haar wettelijke taken en opdrachten en stemt dit af op de verantwoordelijkheden van het bevoegd gezag, de directeur, de examensecretaris en de commissie van beroep. [Zie EBVO Art.35.e]			
8	De directeur ziet erop toe dat de examensecretaris kan beschikken over relevante informatie via CvTE en eventueel de beroepsgroep Plexs.			
9	De directeur ziet erop toe dat de examinatoren kunnen beschikken over relevante informatie via SLO.			
10	De directeur ziet erop toe dat de checklists schoolexamens van de VO-raad gebruikt kunnen worden door de examensecretaris.			
11	De directeur ziet erop toe dat expertise op het terrein van examinering voldoende aanwezig is en onderhouden wordt, bij de schoolleider, examensecretaris, leden van de examencommissie en onder docenten.			

Zelfevaluatie-instrument examinering		Aanwezig?	Waar blijkt dit uit?	Welke verbeteracties zijn nodig?
Regels en procedures				
12	De school heeft een examenreglement. Het examenreglement is op voorstel van de examencommissie vastgesteld door het bevoegd gezag en ter instemming voorgelegd aan de MR.			
13	De school heeft een programma van toetsing en afsluiting (PTA). Het PTA is op voorstel van de examencommissie vastgesteld door het bevoegd gezag en ter instemming voorgelegd aan de MR.			
14	De inhoud van het examenreglement voldoet aan de wet (WVO) en het Eindexamenbesluit VO. ¹			
15	De inhoud van het programma van toetsing biedt ten minste de informatie die is vereist op grond van het Eindexamenbesluit VO. ²			
16	De schoolbrede afspraken rondom schoolexamens (toetsbeleid) zijn opgenomen in het examenreglement.			

¹ Zie voor een uitwerking in detail de [Checklist Schoolexaminering 1 Examenreglement](#)

² Zie voor een uitwerking in detail de [Checklist Schoolexaminering 2 Programma van toetsing en afsluiting](#)

Zelfevaluatie-instrument examinering		Aanwezig?	Waar blijkt dit uit?	Welke verbeteracties zijn nodig?
17	Vakgroepen hebben de visie van de school (toetsbeleid) en het examenreglement vertaald in het PTA en hebben daarbij rekening gehouden met het afsluitend karakter van het schoolexamen.			
18	Docenten werken samen bij het opstellen van schoolexamentoetsen.			
19	De beoordelingscriteria van de schoolexamens worden in overleg met (vak)collega's vastgesteld.			
20	De directeur ziet erop toe dat het examenreglement wordt toegepast bij de uitvoering van de schoolexamens.			
21	De directeur ziet erop toe dat bij alle afwijkingen van de standaardprocedure het vier-ogen-principe wordt gehanteerd. Dat is met nadruk het geval bij onregelmatigheden.			

Zelfevaluatie-instrument examinering		Aanwezig?	Waar blijkt dit uit?	Welke verbeteracties zijn nodig?
22	<p>Handelen bij onregelmatigheden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De examensecretaris meldt onregelmatigheden altijd aan de directeur, zodat deze in zijn verantwoordelijkheid kan handelen³; - De directeur neemt eventueel een van de maatregelen volgens het Eindexamenbesluit VO, opgenomen in het examenreglement, na de kandidaat gehoord te hebben; - De directeur meldt een beslissing aan de betrokkene en aan de inspectie onder vermelding van de bezwaar- en beroepsprocedure. 			
Kwaliteit van PTA en van toetsen				
23	<p>Het PTA vermeldt voor elk vak duidelijk en herleidbaar welke drie te onderscheiden soorten examenstof worden getoetst (verplicht voor het SE; eventueel naar keuze CE-leerstofonderdelen; eventueel naar keuze schooleigen leerstofonderdelen). Het PTA is ten minste dekkend voor de eindtermen.⁴</p>			

³ Onder onregelmatigheden valt overigens ook te laat komen, te laat inleveren, afwezigheid zonder geldige reden bij toetsen en andere opdrachten in het kader van het schooexamen.

⁴ Zie voor een uitwerking in detail de [Checklist Schooexaminering 2 Programma van toetsing en afsluiting](#)

Zelfevaluatie-instrument examinering		Aanwezig?	Waar blijkt dit uit?	Welke verbeteracties zijn nodig?
24	Vorm, inhoud, moeilijkheidsgraad en normering van de toetsen en het aantal toetsen per vak passen bij de eindtermen van de schoolsoort en voldoen aan eisen van uitvoerbaarheid. ⁴			
25	Bij schoolexamantoetsen op afstand hanteert de school dezelfde basisregels als voor reguliere schoolexaminering.			
Monitoring, evaluatie en verbeteracties				
26	De directeur stelt de examencommissie in de gelegenheid om onafhankelijk en deskundig de kwaliteit van de schoolexaminering te bewaken, te bevorderen en te borgen: procesmatig, inhoudelijk, passend bij de visie van de school op toetsing en examinering en passend bij het afsluitende karakter van het schoolexamen.			
27	De examencommissie evalueert jaarlijks de kwaliteit van de schoolexaminering en stelt een advies op aan het bevoegd gezag en de directeur over noodzakelijke en wenselijke verbeteringen.			
28	De directeur monitort door geregeld overleg met de examensecretaris en de examencommissie of de processen rond examinering verlopen volgens de regels. Daaronder valt ook of de uitvoering van de schoolexamens volgens de planning verloopt en of afnamecondities en beoordelingen voor alle leerlingen gelijkwaardig zijn.			

Zelfevaluatie-instrument examinering		Aanwezig?	Waar blijkt dit uit?	Welke verbeteracties zijn nodig?
29	Ten behoeve van de jaarlijkse evaluatie examinering door de examencommissie zorgt de directeur ervoor dat docenten jaarlijks samen met vakcollega's de vorm, inhoud, moeilijkheidsgraad en normering van de afgenomen schoolexamens kunnen evalueren.			
30	Ten behoeve van de jaarlijkse evaluatie examinering door de examencommissie zorgt de directeur ervoor dat docenten jaarlijks samen met vakcollega's de behaalde resultaten kunnen evalueren. Daaronder valt een vergelijking van de resultaten van de schoolexamens met die van het centraal examen en met behaalde resultaten bij de schoolexamens van voorgaande jaren.			
31	Ten behoeve van de jaarlijkse evaluatie examinering door de examencommissie zorgt de directeur ervoor dat docenten bij de evaluatie van schoolexamens leerlingen kunnen betrekken.			
32	De directeur ziet erop toe dat het onderwerp schoolexamens jaarlijks onderwerp van evaluatie is met de verantwoordelijk schoolleider van de betreffende afdeling.			
33	De directeur gaat met de docenten na of de uitkomsten van evaluaties aanleiding geven tot aanpassingen in het examenreglement en/of PTA.			

Zelfevaluatie-instrument examinering		Aanwezig?	Waar blijkt dit uit?	Welke verbeteracties zijn nodig?
34	De directeur ziet erop toe dat docenten naar aanleiding van de evaluatie afspraken maken over eventuele aanpassingen van het schoolexamen/PTA binnen de kaders van het toetsbeleid en een plan van aanpak opstellen.			
35	De examencommissie en de directeur zien er elk vanuit de eigen verantwoordelijkheid op toe dat alle (nieuwe of aangepaste) afspraken terug te vinden zijn in het examenreglement en/of PTA.			
Maatwerk				
36	De directeur ziet er op toe dat maatwerkregelingen voor leerlingen voldoen aan het wettelijk kader, eventuele regelingen in het kader van landelijke pilots en aan het schooleigen PTA.			
37	In het kader van maatwerk voor individuele leerlingen ziet de directeur erop toe dat het PTA van de toepasselijke schoolsoort aan de leerling wordt uitgereikt.			
38	De directeur ziet erop toe dat bij het wisselen van schoolsoort de kandidaat voldoet of alsnog kan voldoen aan de exameneisen behorend bij het PTA van de toepasselijke schoolsoort.			

Bijlage A Verantwoordelijkheden en taken

Het College voor Toetsen en Examens heeft op de site www.examenblad.nl overzichten gemaakt van de toepasselijke regelgeving aangaande de verantwoordelijkheden en taken van het bevoegd gezag, de directeur, de examensecretaris en de examencommissie. Ten behoeve van de gebruiker zijn de overzichten hieronder opgenomen.

Zie eventueel voor de bronnen van de lijsten die hierna zijn opgenomen:

het bevoegd gezag [Bevoegd gezag - Examenblad](#)

de directeur [De directeur \(rector\) - Examenblad](#)

de examensecretaris [De examensecretaris - Examenblad](#)

de examencommissie [De examencommissie - Examenblad](#)

Het bevoegd gezag

Het bevoegd gezag (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 1](#)), ook wel het bestuur genoemd, is het hoogste gezagsorgaan van de school. Alles wat het personeel van de school doet, valt onder de eindverantwoordelijkheid van het bevoegd gezag, dus ook de uitvoering van het examen. In de praktijk van alle dag hebben kandidaten met de directeur te maken. Veel van de onderdelen die in het EBVO zijn toebedeeld aan het bevoegd gezag, zijn in de praktijk gedelegeerd of gemandateerd aan de directeur van de school. Naast het voldoen aan de wettelijke eisen is het ook aan het bevoegd gezag om duidelijk te maken en te verantwoorden welke kwaliteitseisen er daarnaast nog gesteld worden aan de kwaliteit van het examenproces.

Het bevoegd gezag heeft in het Eindexamenbesluit de volgende taken gekregen.

- De toelating tot het eindexamen. Zie [Eindexamenbesluit VO artikel 2](#). De kandidaat moet in de regel door het bevoegd gezag worden toegelaten. Eenmaal toegelaten heeft de kandidaat het recht het eindexamen te voltooien.
- Het bevoegd gezag is eindverantwoordelijk voor de afname van het eindexamen (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 3](#)).
- Het bevoegd gezag stelt een examencommissie in, benoemt de leden van de examencommissie en draagt zorg voor het onafhankelijk en deskundig functioneren van de examencommissie (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 35d](#)).
- Het bevoegd gezag kan, naast de taken die voor de examencommissie in het Eindexamenbesluit VO worden genoemd, aanvullende taken opdragen aan de examencommissie (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 35e](#)).
- Het bevoegd gezag stelt een commissie van beroep in (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 5 lid 4](#)).
- Het bevoegd gezag kan voor vakken en andere programmaonderdelen het eindexamenprogramma vaststellen (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 7](#), artikel 11 lid 1 onderdeel c, artikel 12 lid 1 onderdeel c en artikel 13 lid 1 onderdeel c).
- Het bevoegd gezag bepaalt het aanbod van eindexamenvakken (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 8](#)).
- Het bevoegd gezag kan beslissen dat andere vakken dan die zijn voorgeschreven voor een eindexamen in een leer-werktraject van de basisberoepsgerichte leerweg behoren tot het leer-werktraject van de leerling (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 23, lid 3](#)).
- Het bevoegd gezag stelt het examenreglement en het programma van toetsing en afsluiting (PTA) vast en zendt het jaarlijks voor 1 oktober toe aan de examenkandidaten en de inspectie. (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 31](#) en [artikel 31a en b](#)).
- Het bevoegd gezag heeft voorafgaand aan het vaststellen van examenreglement en PTA instemming van de medezeggenschapsraad nodig (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 31 en 31b](#)).
- Het bevoegd gezag is er verantwoordelijk voor dat in het PTA duidelijk en herleidbaar is aangegeven welke toetsen die deel uitmaken van het schoolexamen bijdragen aan de afsluiting van welke onderdelen van het examenprogramma (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 31a](#)).
- Het bevoegd gezag kijkt bij de vaststelling van het examenreglement en PTA alleen af van het voorstel van de examencommissie na overleg met de examencommissie en schriftelijke motivering (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 31](#) en [artikel 31a](#)).
- Het bevoegd gezag is verantwoordelijk voor schriftelijke motivering en het volgen van de juiste procedure conform het Eindexamenbesluit VO indien het PTA na 1 oktober wordt gewijzigd (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 31c](#)).
- Het bevoegd gezag kan bepalen dat de kandidaat voor één of meer vakken het schoolexamen waarin geen centraal examen wordt afgenomen, opnieuw kan afleggen. Het bevoegd gezag verleent dit recht in elk geval voor het vak maatschappijleer behorende tot het

gemeenschappelijk deel van de leerwegen van het vmbo, indien de kandidaat voor dat vak een eindcijfer heeft behaald lager dan een 6 (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 35b1](#)). De herkansingsmogelijkheden van het schoolexamen dient het bevoegd gezag vast te leggen in het examenreglement (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 31](#)).

- Het bevoegd gezag bepaalt het tijdstip van aanvang van het schoolexamen (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 32](#)) en staat eventueel toe dat een leerling het schoolexamen later afsluit (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 32 lid 3](#)).
- Het bevoegd gezag wijst de [gecommitteerden](#) aan en zorgt ervoor dat hij de uit deze aanwijzing voortvloeiende verplichtingen nakomt (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 36](#)).
- Het bevoegd gezag draagt er zorg voor dat de leraar van zijn school die als gecommiteerde is aangewezen, de uit die aanwijzing voortvloeiende verplichtingen nakomt (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 36, lid 2](#)).
- Het bevoegd gezag bepaalt zelf de afnametijdstippen van toetsen waarvoor door het CvTE een afnameperiode is ingesteld waarbinnen de afname plaats kan hebben (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 37 lid 7](#)).
- Het bevoegd gezag kan een leerling toestaan om eindexamen te doen in het voorlaatste leerjaar of direct daaraan voorgaand leerjaar (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 37a](#)).
- Het bevoegd gezag ondertekent mede de verklaring betreffende de verrichte correctie die de gecommiteerde bij het gecorrigeerde werk moet voegen (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 41 lid 3](#)).
- Het bevoegd gezag bemiddelt in geschillen tussen examinerator en gecommiteerde over de score voor het centraal examen ([artikel 42 lid 1](#) van het Eindexamenbesluit VO).
- Het bevoegd gezag kan bepaalde vakken toevoegen aan het combinatiecijfer (zie [artikel 50 lid 2](#) van het Eindexamenbesluit VO). In het examenreglement moet worden vermeld welk onderdeel of welke onderdelen worden toegevoegd.
- Het bevoegd gezag neemt aansluitend aan het eerste tijdvak of in het tweede tijdvak de herkansing in het cspe af (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 51 lid 1](#)).
- Het bevoegd gezag verstrekt examengegevens aan de minister (in de praktijk DUO) (zie [Regeling register onderwijsdeelnemers, artikel 6](#)).
- Het bevoegd gezag kan na overleg met de [inspectie](#) spreiding van het eindexamen over twee schooljaren toestaan (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 59](#)).
- Het bevoegd gezag kan deskundigen aanwijzen die mede het examen afnemen. Zie [WVO artikel 29 lid 2](#).

De directeur

In het geval van een centrale directie draagt de voorzitter hiervan de verantwoordelijkheden van de directeur (zie [WVO artikel 32a](#)). In het vavo vervult de examencommissie de taken van de directeur.

De directeur (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 1](#)) is de hoogste leidinggevende binnen de school. Hij geeft leiding aan het gehele team en doet dit in opdracht van het bevoegd gezag. De directeur is binnen de school de eerstverantwoordelijke voor de uitvoering van de examens.

De directeur heeft in de WVO en het Eindexamenbesluit VO een aantal taken toegewezen gekregen:

- Als een kandidaat door het bevoegd gezag is toegelaten tot het examen heeft de directeur niet het recht de kandidaat de toegang tot het examen te weigeren, tenzij de directeur anders besluit om reden van een onregelmatigheid die door de kandidaat begaan is (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 5 lid 2 sub b](#)).
- De directeur neemt met de examinatoren het examen af (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 3](#) en [WVO artikel 29 lid 2](#)).
- De directeur wijst een of meer van de personeelsleden van de school tot examensecretaris van het eindexamen aan (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 3a](#)).
- De directeur stelt een taakomschrijving voor de examensecretaris vast (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 3a lid 4](#)).
- De directeur verstrekt deze taakomschrijving aan het bevoegd gezag, aan de examensecretaris en aan de examencommissie (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 3a lid 5](#)).
- De directeur draagt er zorg voor dat het deskundig functioneren van de examensecretaris is gewaarborgd (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 3a lid 6](#)).
- De directeur kan in geval een kandidaat zich aan enige onregelmatigheid schuldig maakt, maatregelen nemen (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 5](#) en het onderwerp [Onregelmatigheden](#)).
- De directeur reikt de vereiste overzichten met de schoolexamenresultaten uit aan de kandidaten vóór aanvang van het centraal examen (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 33](#)).
- De directeur ondertekent de documenten met de schoolexamenresultaten die verstrekt worden aan de examenkandidaat (zie [Eindexamenbesluit artikel 33 lid 2](#)).
- De directeur meldt zo nodig kandidaten aan voor het derde tijdvak (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 37 lid 5](#)).
- De directeur geeft de kandidaten bij DUO op voor het centraal examen (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 38](#) en [45](#)).
- De directeur zorgt voor de geheimhouding van de opgaven van het centraal examen (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 40 lid 2](#)).
- De directeur zorgt voor het nodige toezicht bij het centraal examen (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 40, lid 4](#)).
- De directeur zorgt dat de examinerator en de gecommiteerde (2e corrector) de werken van het centraal examen en de bijbehorende papieren op tijd ontvangen (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 41](#) en [artikel 41a](#)). En hij is verantwoordelijk voor de kwaliteit van het correctiewerk van de examinerator.
- Aan de hand van regels van het CvTE voor de omzetting van score naar cijfer, stelt de directeur het cijfer vast (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 42](#)).
- De directeur beoordeelt of de reden van verhindering van een kandidaat geldig is (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 5](#) en [45](#)).

- De directeur dient zich ervan te vergewissen dat het eindexamen alle voorgeschreven vakken en onderdelen omvat alvorens hij samen met de secretaris de eindcijfers en de uitslag vaststelt (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 47](#) en [artikel 48](#)).
- De directeur reikt door hem en door de secretaris ondergetekende diploma's en cijferlijsten uit (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 52](#)).
- De directeur reikt door hem en door de secretaris ondergetekende certificaten uit (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 53](#)). Let op: dit geldt alleen voor een vavo-instelling en een school voor vmbo (indien een leerling is afgewezen en toch de school verlaat).
- De directeur kan afwijkende wijzen van examineren toestaan (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 55](#)).
- De directeur zorgt er voor dat het werk van het centraal examen en alle bijbehorende papieren/documentatie gedurende ten minste zes maanden na vaststelling van de uitslag bewaard worden ter inzage voor belanghebbenden ([artikel 57 lid 1](#)).
- In de praktijk zal de directeur ook veel van de taken uitvoeren die aan het bevoegd gezag zijn toegewezen en door het bevoegd gezag aan hem gedelegeerd.

De examensecretaris

De examensecretaris is een belangrijke actor in het examenproces. Bij de wijziging van het eindexamenbesluit dat in werking treedt op 1 augustus 2021 heeft de examensecretaris een eigen artikel gekregen (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 3a](#)).

De directeur van een school voor voortgezet onderwijs wijst een of meer van de personeelsleden van de school aan tot examensecretaris van het eindexamen (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 3a eerste lid](#)).

Er zijn taken die specifiek in het Eindexamenbesluit VO zijn toebedeeld aan de examensecretaris en de directeur. Daarvoor draagt de examensecretaris een eigen verantwoordelijkheid. Dat betreft de uitslagbepaling en het tekenen van de diploma's en de cijferlijsten en het tekenen en uitreiken van het overzicht van onderdelen en de beoordeling van het schoolexamen aan de examenkandidaat. De overige taken die worden toebedeeld aan de examensecretaris voert deze uit ter ondersteuning van de directeur.

Afhankelijk van de taken die de examensecretaris op school heeft en de keuzes die het bevoegd gezag maakt in de samenstelling van de examencommissie kan de examensecretaris ook deel uit maken van de examencommissie.

De examensecretaris heeft in het Eindexamenbesluit VO de volgende taken gekregen:

- De examensecretaris ondersteunt de directeur bij het organiseren en afnemen van het eindexamen en bij de uitvoering van het examenreglement en het PTA (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 3a, derde lid a, b en c](#)).
- De examensecretaris en de directeur tekenen beiden de overzichten en de resultaten van het schoolexamen die worden verstrekt aan de examenkandidaten (zie [Eindexamenbesluit artikel 33 lid 2](#)).
- De examensecretaris en de directeur stellen de uitslag van het eindexamen vast (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 48, eerste en derde lid](#)).
- De examensecretaris en directeur stellen de uitslag vast van het deel van het eindexamen in het geval van een gespreid examen dat na het eerste jaar van het gespreid examen is gedaan (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 59 vierde lid](#)).
- De examensecretaris en de directeur tekenen de diploma's en de cijferlijsten (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 52, zesde lid](#)).
- De directeur stelt een taakomschrijving vast voor de examensecretaris (zie (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 3a, vierde lid](#))).

Op Examenblad.nl vindt u informatie over de centrale examens vmbo, havo en vwo en de rekentoets. De website is in de eerste plaats gericht op diegenen binnen scholen die betrokken zijn bij de examinering: schoolleiders, examensecretarissen, docenten/examinatoren en tweede correctoren. In de praktijk is de examensecretaris een belangrijke spil in de organisatie op school van schoolexamen en vooral centraal examen. Daarom is de examensecretaris ook voor het CvTE de primaire (digitale) contactpersoon. Via Examenblad.nl ontvangt hij informatie op maat. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de website en e-mail.

De examencommissie

De examencommissie is in het reguliere VO vanaf 1 augustus 2021 verplicht. In het vavo vervult de examencommissie de taken van de directeur en deze examencommissie wordt hier niet bedoeld (zie [Eindexamenbesluit artikel 35d](#)). De examencommissie is ingesteld voor de borging van de kwaliteit van de schoolexaminering. Het bevoegd gezag kan zelf bepalen op welk niveau zij de examencommissie inricht.

De belangrijkste taak van de examencommissie is het borgen van de kwaliteit van de schoolexaminering. Zij kijkt naar het geheel van de kwaliteit van schoolexaminering binnen de school. Deze evaluatie is breder dan alleen de uitvoering van de werkzaamheden van de examencommissie zelf en ook breder dan alleen de organisatie van de schoolexaminering. Te denken valt aan de duidelijkheid en transparantie van de taak- en verantwoordelijkheidsverdeling binnen de examenorganisatie, het verloop van de examens, de kwaliteit van het PTA en het examenreglement, of wordt voldaan aan de wettelijke eisen, de kwaliteit van de totstandkoming van de schoolexamintoetsen, het aantal en type maatregelen dat getroffen is etc.

De examencommissie heeft in het Eindexamenbesluit VO een aantal taken toegewezen gekregen (zie [Eindexamenbesluit artikel 35e](#)):

- De examencommissie borgt de kwaliteit van de schoolexaminering (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 35d eerste lid sub a](#) en [artikel 35e eerste lid](#)).
- De examencommissie stelt een voorstel op voor een examenreglement voor het bevoegd gezag (zie [Eindexamenbesluit artikel 35e eerste lid sub a](#)).
- De examencommissie stelt jaarlijks een voorstel op voor het programma van toetsing en afsluiting (PTA) voor het bevoegd gezag (zie [Eindexamenbesluit artikel 35e eerste lid sub b](#)).
- De examencommissie heeft overleg met het bevoegd gezag als het bevoegd gezag wil afwijken van het voorgestelde examenreglement of PTA (zie [Eindexamenbesluit artikel 31 tweede lid sub a](#) en [artikel 31b eerste lid sub a](#)).
- De examencommissie heeft overleg met het bevoegd gezag als het bevoegd gezag het PTA wil wijzigen na 1 oktober van het lopende kalenderjaar (zie [Eindexamenbesluit VO artikel 31c tweede lid en derde lid sub a](#)).
- De examencommissie borgt het afsluitend karakter en de kwaliteit van het schoolexamen (zie [Eindexamenbesluit artikel 35e eerste lid](#)).
- De examencommissie stelt richtlijnen en aanwijzingen vast om te komen tot een beoordeling van het schoolexamen (zie [Eindexamenbesluit artikel 35e eerste lid](#)).
- De examencommissie stelt regels vast en maakt afspraken over de wijze waarop de examencommissie haar werk gaat uitvoeren (zie [Eindexamenbesluit artikel 35e tweede lid](#)).
- De examencommissie stelt jaarlijks een verslag op van haar werkzaamheden (zie [Eindexamenbesluit artikel 35e derde lid](#)).
- De examencommissie evalueert jaarlijks de kwaliteit van de schoolexaminering (zie [Eindexamenbesluit artikel 35e vierde lid](#)).
- De examencommissie adviseert het bevoegd gezag en de directeur ieder jaar over noodzakelijke en wenselijke verbeteringen (zie [Eindexamenbesluit artikel 35e vierde lid](#)).
- De examencommissie verstrekt de regels over haar werkwijze, het verslag, de evaluatie en het genoemde advies aan het bevoegd gezag, aan de directeur en aan de examensecretaris (zie [Eindexamenbesluit artikel 35e vijfde lid](#)).
- In de praktijk kan het bevoegd gezag naast de bovengenoemde taken nog andere taken opdragen of bevoegdheden toekennen aan de examencommissie (zie [Eindexamenbesluit artikel 35e eerste lid sub e](#)).

Bijlage B Bronnen

Deze handreiking is gebaseerd op de volgende bronnen

- Ploeg, S, van der, Weijers, S. (2019) *Kwaliteitsborging schoolexaminering voortgezet onderwijs*. Utrecht: Oberon
- [Eindexamenbesluit VO](#)
- [WVO](#)
- [Wet op het onderwijstoezicht](#). Per 1 juli 2017 is de Wet op het onderwijstoezicht (WOT) gewijzigd. Met de wetwijziging maakt de inspectie in haar toezicht onderscheid tussen bij wet geregelde deugdelijkheidseisen en eigen aspecten van kwaliteit van bestuur en scholen. Deugdelijkheidseisen zijn objectiveerbare, zo veel mogelijk op het niveau van de wet geregelde algemene kwaliteitsnormen, die zodanig helder zijn dat de vrijheid van richting en inrichting gewaarborgd blijven.
- Examenprogramma's per vak zijn te vinden op de website van het College voor Toetsen en Examens, www.cvte.nl.

Ondersteunende instrumenten

[Checklist examenreglement](#)

[Checklist PTA](#)

[Checklist kwaliteit schoolexaminering](#)

[Handreiking positie examensecretaris](#)

[Handreiking ontwikkeling visie op toetsing en examinering vo](#)

[Handreiking collegiale consultatie examinering](#)

[Handreiking verantwoordelijkheid bestuurder](#)

[Praktijkvoorbeelden](#)

Informatie die via CvTE bereikbaar is

Het College voor Toetsen en Examens heeft op haar website Examenblad www.examenblad.nl overzichten staan met thema's waar regelgeving wordt behandeld.

Zie voor vwo [Onderwerpen, vwo in 2022 - Examenblad](#)

Zie voor havo [Onderwerpen, havo in 2022 - Examenblad](#)

Zie voor vmbo-gl [Onderwerpen, vmbo GL in 2022 - Examenblad](#)

Zie voor vmbo-tl [Onderwerpen, vmbo TL in 2022 - Examenblad](#)

Zie voor vmbo-kb [Onderwerpen, vmbo KB in 2022 - Examenblad](#)

Zie voor vmbo-bb [Onderwerpen, vmbo BB in 2022 - Examenblad](#)

Bijlage C Aanpassingen Eindexamenbesluit VO 2021

In deze bijlage zijn de belangrijkste gewijzigde artikelen uit het Eindexamenbesluit opgenomen met aansluitend voor deze checklist in verkorte weergave de relevante passages uit de Nota van toelichting.

Artikel 3a. De examensecretaris

1. De directeur van een school voor voortgezet onderwijs wijst een of meer van de personeelsleden van de school aan tot examensecretaris van het eindexamen. Een examensecretaris is tevens examensecretaris van de deeleindexamens.
2. De directeur en de examensecretaris van een school voor voortgezet onderwijs verrichten gezamenlijk de taken bedoeld in de artikelen 33, tweede lid, 48, eerste en derde lid, 52, zesde lid, en 59, vierde lid.
3. De examensecretaris heeft de taak om de directeur te ondersteunen bij:
 - a. het organiseren en afnemen van het eindexamen of het deeleindexamen bedoeld in het eerste lid;
 - b. de uitvoering van het examenreglement bedoeld in artikel 31, eerste lid;
 - c. de uitvoering van het programma van toetsing en afsluiting bedoeld in artikel 31a, eerste lid; en
 - d. de verstrekking van een overzicht van de onderdelen en beoordeling van de schoolexamens bedoeld in artikel 33.
4. De directeur stelt een taakomschrijving voor de examensecretaris vast waarin in ieder geval de taken bedoeld in het tweede en derde lid worden opgenomen.
5. De directeur verstrekt de taakomschrijving aan het bevoegd gezag, aan de examensecretaris en aan de examencommissie.
6. De directeur draagt er zorg voor dat het deskundig functioneren van de examensecretaris is gewaarborgd.

Artikel 31. Examenreglement

1. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs respectievelijk de examencommissie vavo stelt een examenreglement vast, dat in elk geval bevat:
 - a. regels over de organisatie van het eindexamen en de gang van zaken tijdens het eindexamen;
 - b. informatie over de toepassing van de maatregelen bedoeld in artikel 5;
 - c. inhaal- en herkansingsmogelijkheden van het schoolexamen, waarbij in ieder geval wordt voorzien in een inhaalmogelijkheid voor de kandidaat die door ziekte of ten gevolge van een bijzondere van zijn wil onafhankelijke omstandigheid niet in staat is geweest aan een of meer toetsen van het schoolexamen deel te nemen; en
 - d. in het geval van een school voor voortgezet onderwijs, de samenstelling en het adres van de in artikel 5, vierde en vijfde lid, bedoelde commissie van beroep.
2. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs wijkt bij de vaststelling van het examenreglement slechts af van het voorstel, bedoeld in artikel 35e, eerste lid, onderdeel a, nadat het bevoegd gezag:
 - a. overleg heeft gepleegd met de examencommissie; en
 - b. de afwijking schriftelijk heeft gemotiveerd.
3. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs zendt de schriftelijke motivering, bedoeld in het tweede lid, zo spoedig mogelijk aan de examencommissie en de medezeggenschapsraad.
4. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs heeft voor het vaststellen van het examenreglement de instemming van de medezeggenschapsraad van de school voor voortgezet onderwijs bedoeld in artikel 10, eerste lid, onder b, van de Wet medezeggenschap op scholen.

5. De examencommissie vavo heeft voor het vaststellen van het examenreglement de instemming van de studentenraad van de instelling voor educatie en beroepsonderwijs, bedoeld in artikel 8a.2.2, derde lid, onder e, van de Wet op het beroepsonderwijs.
6. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs respectievelijk de examencommissie vavo zendt jaarlijks voor 1 oktober het vastgestelde examenreglement aan de kandidaten en de inspectie.
7. Dit artikel is van overeenkomstige toepassing op deeleindexamens.

Artikel 31a. Programma van toetsing en afsluiting: de inhoud

1. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs respectievelijk de examencommissie vavo stelt jaarlijks voor 1 oktober een programma van toetsing en afsluiting vast voor het desbetreffende schooljaar.
2. Het programma van toetsing en afsluiting vermeldt in ieder geval:
 - a. welke examenstof van het examenprogramma in het schoolexamen wordt getoetst;
 - b. welke door het bevoegd gezag vast te stellen examenstof in het schoolexamen wordt getoetst;
 - c. de inhoud van de toetsen die onderdeel uitmaken van het schoolexamen;
 - d. de wijze waarop en tijdvakken waarbinnen de toetsen en herkansingen van het schoolexamen plaatsvinden;
 - e. de regels voor de wijze waarop het cijfer voor het schoolexamen voor een kandidaat tot stand komt.
3. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs respectievelijk de examencommissie vavo draagt er zorg voor dat ten aanzien van de toetsen die deel uitmaken van het schoolexamen, in het programma van toetsing en afsluiting duidelijk en herleidbaar wordt aangegeven welke toetsen bijdragen aan de afsluiting van:
 - a. de verplichte examenstof van het examenprogramma die behoort bij het schoolexamen;
 - b. de examenstof van het examenprogramma die behoort tot de verplichte examenstof van het centraal examen, maar die ook in het schoolexamen zal worden getoetst; en
 - c. examenstof die is gekozen door het bevoegd gezag.
4. Dit artikel is van overeenkomstige toepassing op deeleindexamens.

Artikel 31b. Programma van toetsing en afsluiting: de vaststelling

1. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs wijkt bij de vaststelling van het programma van toetsing en afsluiting als bedoeld in artikel 31a, eerste lid, slechts af van het voorstel van de examencommissie, bedoeld in artikel 35e, eerste lid, onderdeel b, nadat het bevoegd gezag:
 - a. overleg heeft gepleegd met de examencommissie; en
 - b. de afwijking schriftelijk heeft gemotiveerd.
2. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs zendt de schriftelijke motivering bedoeld in het tweede lid, zo spoedig mogelijk aan de examencommissie en de medezeggenschapsraad.
3. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs heeft voor het vaststellen van het programma van toetsing en afsluiting de instemming van de medezeggenschapsraad van de school, bedoeld in artikel 10, eerste lid, onder b, van de Wet medezeggenschap op scholen.
4. De examencommissie vavo heeft voor het vaststellen van het programma van toetsing en afsluiting de instemming van de studentenraad van de instelling voor educatie en beroepsonderwijs bedoeld in artikel 8a.2.2, derde lid, onder e, van de Wet op het beroepsonderwijs.
5. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs respectievelijk de examencommissie vavo zendt jaarlijks voor 1 oktober het vastgestelde programma van toetsing en afsluiting voor het desbetreffende schooljaar aan de kandidaten en de inspectie.
6. Dit artikel is van overeenkomstige toepassing op deeleindexamens.

Artikel 31c. Programma van toetsing en afsluiting: wijziging

1. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs respectievelijk de examencommissie vavo kan het programma van toetsing en afsluiting na 1 oktober slechts wijzigen:
 - a. in het geval van een bijzonder onvoorziene omstandigheid die leidt tot praktische onuitvoerbaarheid van het programma van toetsing en afsluiting; of
 - b. ter verbetering van een kennelijke onjuistheid of kennelijke onvolledigheid in het programma van toetsing en afsluiting.
2. De examencommissie van de school voor voortgezet onderwijs wordt vooraf in de gelegenheid gesteld om te adviseren over een wijziging als bedoeld in het eerste lid.
3. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs wijkt bij de vaststelling van een wijziging van het programma van toetsing en afsluiting slechts af van het advies van de examencommissie nadat het bevoegd gezag:
 - a. overleg heeft gepleegd met de examencommissie; en
 - b. de afwijking schriftelijk heeft gemotiveerd.
4. Het derde, vierde en vijfde lid van artikel 31b zijn van overeenkomstige toepassing op de vaststelling van de wijziging van het programma van toetsing en afsluiting na 1 oktober.
5. Dit artikel is van overeenkomstige toepassing op deeleindexamens.

Artikel 33. Verstrekking overzicht onderdelen en beoordeling schoolexamen

1. Voor de aanvang van het eerste tijdvak van het centraal examen verstrekt de directeur respectievelijk de examencommissie vavo aan de kandidaat, voor zover van toepassing, het volgende:
 - a. een overzicht van behaalde resultaten van alle onderdelen in het examendossier bedoeld in artikel 35c,
 - b. een overzicht van de cijfers die de kandidaat heeft behaald voor het schoolexamen;
 - c. de beoordeling voor de vakken waarvoor geen cijfer wordt vastgesteld; en
 - d. de beoordeling van het profielwerkstuk in het vmbo.
2. De directeur, de examensecretaris dan wel de examencommissie vavo tekenen voor verstrekking van de in het eerste lid genoemde overzichten en beoordelingen aan de kandidaat.
3. De kandidaat tekent voor ontvangst van de in het eerste lid genoemde overzichten en beoordelingen.

Artikel 35d. De benoeming en samenstelling van de examencommissie

1. Het bevoegd gezag van een school voor voortgezet onderwijs:
 - a. stelt een of meer examencommissies in ten behoeve van de borging van de kwaliteit van de schoolexaminering;
 - b. benoemt de leden van de examencommissie; en
 - c. draagt zorg voor het onafhankelijk en deskundig functioneren van de examencommissie.
2. De examencommissie heeft een oneven aantal leden en ten minste drie leden.
3. De volgende personen kunnen niet worden benoemd tot lid van de examencommissie:
 - a. leden van het bevoegd gezag;
 - b. de directeur van de school;
 - c. leden van de medezeggenschapsraad of de gemeenschappelijke medezeggenschapsraad van de school als bedoeld in de artikelen 3 en 4 van de Wet medezeggenschap op scholen;
 - d. leerlingen van de school en hun wettelijk vertegenwoordigers.
4. Bij de benoeming van de leden van de examencommissie draagt het bevoegd gezag er zorg voor dat de examencommissie deskundig is op het gebied van:
 - a. de desbetreffende schoolsoort;
 - b. de regelgeving over examinering in het voortgezet onderwijs; en
 - c. de kwaliteit van examinering.
5. Alvorens tot benoeming van een lid over te gaan, hoort het bevoegd gezag de overige leden van de examencommissie.

Artikel 35e. De taken en bevoegdheden van de examencommissie

1. De examencommissie heeft voor de borging van de kwaliteit van de schoolexaminering de volgende taken en bevoegdheden:
 - a. het opstellen van een voorstel voor een examenreglement als bedoeld in artikel 31 voor het bevoegd gezag;
 - b. het jaarlijks opstellen van een voorstel voor een programma van toetsing en afsluiting als bedoeld in artikel 31a voor het bevoegd gezag;
 - c. het borgen van het afsluitend karakter en de kwaliteit van het schoolexamen;
 - d. het vaststellen van richtlijnen en aanwijzingen om te komen tot een beoordeling van het schoolexamen; en
 - e. overige door het bevoegd gezag aan de commissie opgedragen taken en bevoegdheden.
2. De examencommissie stelt regels vast over haar werkwijze.
3. De examencommissie stelt jaarlijks een verslag op van haar werkzaamheden.
4. De examencommissie evalueert jaarlijks de kwaliteit van de schoolexaminering en stelt een advies op aan het bevoegd gezag en de directeur over noodzakelijke en wenselijke verbeteringen.
5. De examencommissie verstrekt de regels over haar werkwijze, het verslag, de evaluatie en het advies bedoeld in het tweede tot en met het vierde lid, aan het bevoegd gezag, aan de directeur en aan de examensecretaris van een school voor voortgezet onderwijs.